

# České kořeny bulharské matematiky

---

## Česko-bulharské vztahy

In: Martina Bečvářová (author): České kořeny bulharské matematiky. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2009. pp. 19–25.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400945>

### Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.



This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

## 2. Česko-bulharské vztahy

První česko-bulharské kulturní vztahy, respektive vztahy mezi předchůdci dnešních Bulharů a našimi předky žijícími na území Velké Moravy, sahají až do 9. století. Roku 862 požádal velkomoravský kníže Rastislav I. (vládl v letech 846 až 870) byzantského císaře Michala III. (842 až 867) o vyslání misionářů, kteří by šířili křesťanství a „západní“ kulturu slovanským jazykem, jenž by byl srozumitelný velkomoravskému lidu. Na Velkou Moravu tak přišli soluňští bratři – věrozvěstové – sv. Konstantin-Cyryl a sv. Metoděj; jejich působení mělo pro naše země obrovský kulturní, osvětový, politický i hospodářský význam. Po Metodějově smrti však byli roku 885 jeho žáci vypovězeni z Velké Moravy knížetem Svatoplukem I. (vládl v letech 870 až 894). Tři z nich, Kliment, Naum a Angelarios, se uchýlili pod ochranu bulharského knížete Borise I., v jehož zemi se spojili s dalšími soluňskými žáky věrozvěstů a navázali na jejich velkomoravské dílo. Stali se prvními bulharskými křesťanskými učiteli, zakladateli literárních škol a kulturních center v Ochridu, Plisce a později i v Preslavi. Zpřístupnili křesťanskou věrouku, právo a literaturu bulharskému slovanskému obyvatelstvu a rozvinuli tradici cyrilského písemnictví (nahradili hlaholici, původní písmo vytvořené oběma věrozvěsty, novější cyrilicí, tj. předobrazem azbuky). Není bez zajímavosti, že za vlády knížete Borise I. sahalo území bulharského státu až k velkomoravským hranicím. Bulharsko však bylo spojencem východofranckého krále Ludvíka Němce (vládl v letech 843 až 876) a nepřítelem byzantského císaře, u něhož naopak hledala oporu Velká Morava. Přes odlišné spojenecké vazby existovaly mezi nimi čilé obchodní a kulturní styky.

Rozpad velkomoravské říše přinesl na delší čas útlum kulturních i hospodářských kontaktů s Bulharskem, s nímž český stát již nikdy později nesousedil. K úpadku těchto styků přispěl i fakt, že Bulharsko ztratilo v letech 1018 až 1187 samostatnost a stalo se součástí Byzance a že se české země orientovaly k západní, tj. římské politice a kultuře. Češi se na Balkán dostávali především při křížových výpravách do Palestiny. V 11. století však patřili spíše k obávaným houfům náboženských blouznivců, které plenily území dnešního Bulharska, Makedonie a Thrákie. Po zřízení křesťanského státu v Palestině putovali Češi ke Svatému hrobu také balkánskou cestou, a tudíž se dostávali do kontaktu s Bulhary. Zmíňme křížovou výpravu, která byla zahájena v květnu 1147 a jíž se se svým vojskem účastnil i český kníže a pozdější král Vladislav II. (1140–1173). Výprava sice skončila katastrofálním fiaskem, ale Vladislav II. se z Malé Asie šťastně přeplavil do Konstantinopole a odtud putoval přes Černé moře do Kyjeva, Krakova a do Prahy. Také do křížové výpravy organizované v roce 1189 císařem Fridrichem I. Barbarosou (1152–1190) se zapojily české vojenské oddíly vedené knížetem Děpoldem II., bratrem českého knížete Konráda II. Oty (vládl v letech 1189 až 1191). Byzanc však považovala křížáky ve své zemi za nežádoucí a nebezpečný živel, a proto si museli průchod Bulharskem, které bylo stále pod byzantským vlivem, vynutit vojenskou silou. Císařská vojska roku 1190 porazila u Adrianopole (dnešní Edirne) s vydatnou

českou pomocí byzantskou armádu, ale křížová výprava záhy ztroskotala, císař Fridrich Barbarosa i kníže Děpold zahynuli.

Od konce 14. století se česko-bulharské kulturní kontakty uskutečňovaly na pozadí turecké expanze. Bulhaři po ztrátě samostatnosti a zániku státu (1396) spoléhali na pomoc evropských křesťanských mocností a doufali v brzké svržení turecké nadvlády. Státy na Balkáně, ve střední a západní Evropě začaly jen neochotně řešit problém tureckého nebezpečí. Naše země však ještě nebyly tureckou mocí přímo ohroženy a navíc byly v první polovině 15. století plně zaujaty husitskými válkami a po nich následujícími vnitřními problémy a spory. Česká pomoc protitureckému boji se omezila jen na poskytnutí vojenské hotovosti uherskému a polskému králi Vladislavu III. (vládl v letech 1440 až 1444) při jeho tažení proti sultánovi Muradovi II. (vládl v letech 1421 až 1451). Čeští bojovníci se zapojili do důležité bitvy u Varny (10. listopad 1444), v níž byla polsko-uherská armáda poražena. Zahynulo asi 400 Čechů, padl i Vladislav III.

Nová situace nastala po nástupu Habsburků na český trůn (1526) a především po vzniku česko-uhersko-rakouské unie. V letech 1541 až 1547 se Turci v Uhrách dostali až k Dunaji, kde upevnili svoji moc na více než 140 let. Ačkoli české země nebyly ani v této době v přímém tureckém ohrožení, nesly ve formě daní značnou část nákladů na obranu proti nim. Habsburští panovníci bojující po více než dvě století proti Turkům podporovali některé akce podlamující jejich moc na Balkánu. O přímé české pomoci však není možno hovořit až snad na jedinou výjimku. V době vlády Rudolfa II. (vládl v letech 1576 až 1612), který roku 1583 zvolil za své sídlo Prahu, došlo k přímým kontaktům českých stavů s představitelem Bulharů. Po potlačeném bulharském povstání (1596) přišli do Prahy bulharští emigranti a někteří z nich studovali na naší univerzitě. Česká společnost o boji Bulharů a o jejich zemi věděla jen málo. Stručné informace mohla čerpat z cestopisu Martina Kabátníka, který popisoval svoji cestu do Jeruzaléma a Egypta (1491 až 1492), z cestopisu Václava Vratislava z Mitrovic (1576–1635), který putoval jako člen císařského poselstva do Konstantinopole a prošel Bulharskem v roce 1599, z českého překladu Löwenkloudovy *Kroniky nové o národu tureckém* (1594) a z práce habsburského diplomata Augeria Ghislaina Busbecqua o turecké říši. Češi se však o problémy Bulharů zajímali jen okrajově, neboť byli po roce 1620 soustředěni na domácí problémy, boje třicetileté války, náboženské otázky a na konflikt s habsburskou dynastií.

Nová etapa česko-bulharských vztahů nastala až v době národního obrození; jejím základem byla idea slovanské vzájemnosti posilovaná staletým bulharským národně osvobozenecským bojem. První novodobé zmínky o Bulharech nalézáme v 18. století v dílech historiků Gelasia Dobnera (1719–1790) a Františka Pubičky (1722–1807), a to obvykle v souvislosti s cyrilometodějskou tradicí.

Rozsáhlejší zájem o bulharskou kulturu a historii můžeme spatřit až ve *Slovance* (1814) Josefa Dobrovského (1753–1829), kterého lze považovat za zakladatele evropské bulharistiky, v *Mudrosloví národa slovanského v příslovích* (1852) Františka Ladislava Čelakovského (1799–1852), který uveřejnil ukázky

bulharského folklóru, a také v *Literatuře příslovnictví slovanského* Ignáce Jana Hanuše (1812–1869). Výraznější podnět ke studiu bulharské lidové kultury, jazyka, historie a etnografie dal v první polovině 19. století Pavel Josef Šafařík (1795–1861); ve svých *Slovanských starožitnostech* (1837) vykreslil stručné dějiny Bulharů a ve *Slovanském národopisu* (1842) popsal jejich kulturní zvyky. Velkým propagátorem bulharské kultury a ochráncem bulharských studentů, kteří ve čtyřicátých letech 19. století přicházeli studovat do Čech, byl Václav Hanka (1791–1861), jenž udržoval od roku 1845 korespondenci s bulharským obrozencem Vasilem Aprilovem (1789–1847). V padesátých letech se prohloubil také zájem české žurnalistiky o bulharskou společnost; byl přirozenou reakcí na krymskou válku. Etnické odlišnosti bulharského národa nastínili J. Jodl-Kralupský, F. B. Kořínek, J. Perwolf, bulharský folkór zaujal K. J. Erbena, F. Douchu, J. Dunovského, J. Holečka, L. Geitlera, J. Gebauera, B. Němcovou, R. Pokorného, bulharské dějiny popisovali K. Jireček, V. Křížek a J. E. Vocel, bulharský jazyk studoval J. Gebauer, M. Hattala, J. Wagner, bulharské písně, lyriku i epiku překládali K. J. Erben, J. V. Frič, J. Gebaurer, J. Holeček, V. B. Nebeský, B. Němcová, A. V. Šembera, J. Wagner aj.

Ve druhé polovině 19. století se bulharská témata natrvalo usídlila v české slavistice i publicistice. Většina českého oficiálního tisku popisovala či komentovala bulharské kulturní, historické, politické i ekonomické problémy a události. Velkou roli v tom sehráli sami Bulhaři, kteří se začali hojněji objevovat v Čechách. Někteří bulharští novináři, spisovatelé, umělci, vědci, církevní představitelé i revolucionáři (např. Petář Beron, Ivan Bogorov, Nikola Katranov, Konstantin Petkovič, Todor Šiškov, Ivan Šopov) navazovali úzké kontakty s představiteli české kultury, vědy i politiky, v Praze vydávali knihy a studie, zúčastňovali se všeslovanských aktivit apod.

V šedesátých letech 19. století nastalo další prohloubení česko-bulharských vztahů, neboť do Čech přicházely na naše odborné, střední i vysoké školy desítky bulharských studentů. Mnozí z nich ve druhé polovině 19. století sehráli důležitou roli v bulharském politickém i hospodářském životě. Byli to zejména zakladatel Bulharské literární společnosti Vasil D. Stojanov, spisovatel Teodosij Ikonov, revolucionáři Ivan Drasov a Angel Kanchev, ministerští předsedové Vasil Radoslavov a Konstantin Stoilov, politici Petář Dančov, Stojan Danev, Ivan Salabašev, umělci a vědci Vasil Atanasov, Georgi Benev, Atanas Iliev. Studovali v nejrůznějších městech, jejich větší skupiny však byly zejména v Praze, Táboře, Písku, Plzni, Pardubicích a Hradci Králové. Od prvopočátku se sdružovali, připravovali se na povstání proti Turkům, snažili se seznamovat naši společnost s myšlenkami svého národně osvobozenického hnutí, prohlubovat ideje česko-bulharského sblížení, organizovat přednášky o nejrůznějších tématech týkajících se Bulharska, zajišťovat nákup bulharských novin, časopisů a knih a napomáhat propagaci bulharských věcí v českém tisku. K nejznámějším spolkům patřila bulharská matice založená v Táboře roku 1869 a tajný, policií ostře sledovaný slovanský spolek *Pobratim* (založený roku 1862). Bulharští studenti se v sedmdesátých letech 19. století značně sblížili s představiteli českého kulturního, politického i vědeckého života, díky tomu

téměř celá naše intelektuální společnost s nadšením sledovala politický vývoj na Balkánu v době před jeho osvobozením z turecké moci.

Dubnové povstání Bulharů proti turecké nadvládě, které vypuklo roku 1876, vyvolávalo značné sympatie české společnosti. Rusko-turecké bitvy a boj bulharské domobrany se setkaly s velkým nadšením českých spisovatelů, básníků a umělců (např. S. Čech, A. Jirásek, K. Světlá, M. Aleš, K. Maixner, F. B. Zvěřina, J. Mukařovský). Vyhlášení samostatného Bulharského knížectví a omezené autonomie Východní Rumelie v roce 1878 vedlo k novým kulturně ekonomickým česko-bulharským vztahům a kontaktům. Češi totiž mohli Bulharům nabídnout účinnou pomoc při budování průmyslových podniků, stavbě silnic a železnic, výstavbě měst, výchově odborníků pro státní správu, právníků, učitelů, lékařů, inženýrů, hudebníků apod., kterých měl mladý bulharský stát vlivem staleté turecké okupace značný nedostatek. Bulharsko se stalo v té době cenným odbytištěm českých výrobků. V hospodářské sféře se české znalosti a kapitál projevil především v potravinářském průmyslu (např. prosperující cukrovar v Gorné Orjachovici, lihovar v Šumenu, pivovary po celém Bulharsku). Velkým propagátorem česko-bulharského přátelství a slovanské vzájemnosti byl spolek *Bulharská sedjanka*, který založili čeští a bulharští studenti v Praze roku 1880 a který působil až do třicátých let 20. století.

Přestože většina Čechů spatřovala v pomoci Bulharům především protest proti Vídni, Rakousku česká „invaze“ na Balkán nevdala a v jistém smyslu ji i podporovalo. Hospodářská i kulturní expanze našim zemím vyhovovala, česká inteligence však citlivě vnímala i politické aspekty a sympatizovala s politickým bojem slovanských bratří na Balkánu, k němuž se Vídeň stavěla značně rezervovaně. Je nutné si uvědomit, že české aktivity v Bulharsku nepramenily jen z čistě ideálních myšlenek slovanské vzájemnosti, ale byly více či méně podporovány i oficiální rakousko-uherskou politikou ovlivňovanou mocenským soupeřením na Balkánu. Německo a Rakousko-Uhersko se totiž intenzivně snažily omezit nebo alespoň výrazně oslabit ruský vliv v Bulharsku, který byl od osvobození velmi silný. Rusové zde začali vytvářet státní správu, budovat politický a hospodářský systém podle svých politických představ a snažili se získat na velké části Balkánu vliv.

Od osmdesátých let 19. století docházelo k intenzivnímu českému hospodářskému a kulturnímu pronikání do Bulharska. Někdy je označováno jako „česká kulturní invaze“. Češi, kteří v této vlně odešli do Bulharska, se zapojili do budování moderního bulharského školství a vědy (např. J. Brožka, V. Dobruský, K. Jireček, L. Lukáš, F. V. Splítek, V. Stříbrný, H. Škorpil, K. Škorpil, A. V. Šourek, J. Velenovský), podíleli se na zrodu bulharského malířství a výtvarného umění (J. V. Mrkvička, J. Pitner, J. Věšín), na kodifikaci trestního a občanského práva (F. Chytil, Rudolf hrabě Thurn-Taxis), na výstavbě dopravních tepen (A. Pelcl, J. Prošek, K. Trnka) apod.

V první vlně české pomoci přicházela do Bulharska inteligence skládající se z vynikajících učitelů, inženýrů, architektů a právníků. K nim se připojili umělci, především malíři a hudebníci. Druhou vlnu tvořila skupina průmyslníků a podnikatelů, kteří se zasloužili o zrod a následný rozvoj bulharského

hospodářství. Ve třetí vlně se do Bulharska přistěhovali vysoce kvalifikovaní řemeslníci, kteří zde připravovali a školili bulharské učně. Průběžně přicházeli dělníci, kteří pracovali v českých továrnách a vytvářeli tak české dělnické kolonie, a zemědělci, kteří až do roku 1897 získávali na základě zákona o osídlování pusté krajiny zemědělskou půdu zdarma a později jen za nízké poplatky. Postupem času vytvořila česká komunita velkou a velmi aktivní národnostní menšinu zejména ve středním a severozápadním Bulharsku. Již roku 1880 byl založen z popudu slovenského středoškolského učitele Samuela Zacheje (1841–1918) spolek *Славянска беседа* (Slovanská beseda), jehož práce se účastnili různí Slované žijící v Bulharsku. Když se tento spolek začal proměňovat v bulharský, založili sofijští Češi krajanský spolek *Čech*, který podporoval všestranné české aktivity, a dokonce se pokusil otevřít českou školu. Další rozvoj české komunity nastal až po roce 1926, kdy byl v Sofii s finanční podporou československé vlády otevřen *Československý klub* a *Národní dům*, který dodnes sdružuje naše krajany žijící v Bulharsku.

Již v 19. století byly v Čechách velmi rozporuplně chápány národnostní a územní spory mezi Slovany, například mezi Ruskem a Bulharskem a mezi Bulharskem a Srbskem. Až do počátku 20. století však zůstaly jejich příčiny pro naše pozorovatele nejasné či skryté. Zajímavý a příznačný byl český pohled na hlavní „jablko sváru“ – rozdělení Makedonie, o němž informovali v denním tisku i v samostatných studiích L. Niederle, V. Šis, V. Šak a další. První balkánskou válku v letech 1912 až 1913 vítala česká publicistika s neskrývaným nadšením a sympatiemi k bulharské otázce. Na podporu Bulharska se konaly finanční sbírky a do války se vypravila skupina českých lékařů a pomocného zdravotního personálu. Ve druhé balkánské válce (1913) začali Češi více sympatizovat se Srby a jejich územními nároky. Bulhaři byli náhle chápáni jako zrádci slovanské jednoty a jako spojenci Německa a Rakouska-Uherska. Po konečném rozdělení území Makedonie mezi Srbsko, Řecko a Bulharsko nebyly bulharské požadavky na získání Makedonie nadále podporovány a vítězství Srbska bylo přijato s výrazným pochopením.

Další ochladnutí českých vztahů k Bulharsku nastalo během první světové války, kterou roku 1914 zahájilo Rakousko-Uhersko útokem na Srbsko. Bulharské přistoupení k ústředním mocnostem a jeho vpád do Srbska s cílem získat vardarskou Makedonii bylo vnímáno jako velká zrada slovanské věci. Československá národní rada vytvořená Tomášem G. Masarykem, Edvardem Benešem a Rastislavem Štefánikem v Paříži roku 1916 proto prosazovala srbské nároky na teritoriální rozšíření a upevnění velkého Srbska, neboť v něm viděla svého budoucího spojence.

Vznik Československa dne 28. října 1918 posunul česko-bulharské vztahy do nové roviny. Našimi spojenci byly země, které měly podobné zahraniční zájmy nebo vznikly na základě versailleského systému (Francie, Velká Británie, Jugoslávie, Rumunsko). Bulharsko, které se cítilo poškozeno neuillyským mírem, usilovalo o revizi versailleského systému, protože si od případných změn slibovalo návrat území, které muselo odevzdat Rumunsku, Jugoslávii a Řecku. K oficiálnímu navázání diplomatických kontaktů mezi našimi zeměmi došlo

teprve roku 1920, neboť bylo nutno nejprve uzavřít mírovou smlouvu (obě země byly v té době formálně ve válečném stavu). Styky však fakticky začaly již v květnu roku 1919, kdy do Sofie přicestoval vládní delegát Rudolf Künzler-Jizerský, který působil v Bulharsku již za války jako rakousko-uherský vojenský přidělenec a situaci na Balkánu velmi dobře znal.

Vztahy našich zemí se rozvíjely především v závislosti na vztazích Bulharska k jeho přímým sousedům, zejména k Jugoslávii. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se bulharští politici, umělci a intelektuálové obraceli na Tomáše G. Masaryka, který byl mezinárodně uznávanou autoritou, aby předložil a prosadil u dohodových mocností úpravu bulharských hranic a obhajoval bulharská práva na Makedonii a na přístup k Egejskému moři. Ve dvacátých letech se Praha opakovaně pokoušela zlepšit bulharsko-jugoslávské vztahy, zprostředkovávala jednání Sofie s Bělehradem, snažila se přesvědčit Bulharsko, aby akceptovalo balkánské dohody o Makedonii. Veškerá jednání však neustále narážela na makedonskou otázku. Bulhaři se odmítali vzdát práva na var-darskou Makedonii a Jugoslávie řešení této otázky chápala jako nepřipustné vměšování do své vnitřní politiky. Československu však více záleželo na přátelství a spojení s Bělehradem, a tak se v makedonském problému raději příliš neangažovalo. Navíc se stavělo proti jakékoliv revizi hranic stanovených versailleskými dohodami, protože dobře vědělo, že by se situace dříve nebo později mohla obrátit proti němu samotnému.

Československo podporovalo ve dvacátých letech řádnou Stambolijského vládu, přestože k bulharské vnitřní i zahraniční politice mělo námitky a výhrady, zejména pro její nedemokratičnost. Krvavý Cankovův převrat a následný teror vyvolal v Praze roku 1923 jisté obavy, k přerušení diplomatických, hospodářských či kulturních vztahů obou zemí však nedošlo, protože nová bulharská vláda prohlásila, že se pokusí zlepšit vztahy se svými sousedy. Obdobná situace nastala ve třicátých letech při vojenském převratu Kimona Georgieva a Damjana Velčeva.

Ačkoli naše země udržovala s Bulharskem korektní diplomatické vztahy a bohaté kulturní i hospodářské styky, poskytla v meziválečném období útočiště několika vlnám bulharských emigrantů. Například bývalý bulharský car Ferdinand I. se po abdikaci uchýlil na své rodinné statky na Slovensku a žil zde i po vzniku Slovenského štátu (teprve na konci války odešel do Německa), po Cankovově převratu našli v Čechách útočiště bulharští agrárníci, demokraticky naladěni studenti a umělci, tolerována byla i bulharská komunistická emigrace.

Ve druhé polovině třicátých let se do centra zájmu československé zahraniční politiky dostala zejména obrana před fašistickým Německem a ochrana celistvosti naší země. Československo-bulharská spolupráce ustupovala do pozadí tak, jak se Bulharsko více a více dostávalo do sféry německého politického i hospodářského vlivu. Velmi negativně byla u nás chápána mezinárodní snaha bulharského cara Borise III., který v letních měsících roku 1938 nabídl zprostředkování rozhovorů mezi Německem a Velkou Británií a po berlínských rozhovorech s Hitlerem navrhl v zářijovém dopisu britskému premiérovi Nevillu

Chamberleinovi, aby bylo Československo přinuceno v zájmu udržení evropského „míru“ k odevzdání rozsáhlých částí svého pohraničí Německu.

Mnichovskou dohodu Bulharsko ochotně přijalo, neboť v ní spatřovalo počátek rozsáhlejších oprav versailleských dohod a naději na uskutečnění vlastních územních plánů. Postupně docházelo ke zhoršování vzájemných vztahů, které vyvrcholilo v březnu roku 1939, když Německo dokončilo likvidaci Československa. Oficiální bulharská politika totiž obsazení Čech a Moravy, vznik Protektorátu Čechy a Morava i Slovenského štátu okamžitě uznala. Bulharská inteligence, umělci a studenti však rozbití Československa nepřijali, což se ukázalo při protiněmeckých a pročeskoslovenských demonstracích sofijských studentů.

Zánik Československa vedl k přerušení politických, kulturních i hospodářských československo-bulharských kontaktů. V březnu 1939 byl uzavřen československý zastupitelský úřad v Sofii, československý vyslanec byl donucen k odchodu do Paříže, bulharské vyslanectví v Praze bylo přeměněno na pouhý konzulát. V srpnu téhož roku Bulharsko souhlasilo s navázáním diplomatických vztahů se slovenskou l'udáckou vládou; s československým národním výborem v Paříži a později s československou exilovou vládou v Londýně žádné vztahy neudržovalo a na československý odboj pohlíželo negativně. Když dne 16. prosince 1941 československá exilová vláda vyhlásila válku všem státům, které byly ve válce se západními spojenci a se Sovětským svazem, stalo se i Bulharsko jejím nepřítelem.

Pozdější poválečné vztahy měly být sice korektní, ale neměly již hrát významnější roli. Snad to byla hlavní příčina, proč česko-bulharským kontaktům nebyla u nás již věnována větší pozornost. Příznivější situace nastala až počátkem devadesátých let 20. století.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> O vývoji česko-bulharských vztahů lze najít podrobnější informace v následujících česky psaných publikacích: Č. Amort: *Pokrokové tradice československo-bulharského přátelství*, Praha, 1978; Č. Amort, V. Bystrický, R. Havránková, J. Hrozičák, J. Kolář, M. Kudělka: *Dějiny československo-bulharských vztahů*, Praha, 1980; *Česko-bulharské kulturní vztahy v době obrození*, Práce z dějin slavistiky, svazek 14, Praha, 1990; *Československo-bulharské kulturní vztahy*, Brno, 1990; *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí*, Praha, 1963; I. Dorovský (ed.): *1100 roků československo-bulharských vztahů*, Praha, 1980; D. Hronková: *Kapitoly z minulosti česko-bulharských vztahů I.–II.*, Praha, 2005, 2007; K. Jireček: *Cesty po Bulharsku*, Praha, 1888; J. Páta: *Několik kapitol z dějin styků česko-bulharských*, Osvěta 47(1917), str. 549–562, 622–634; A. Rudolf: *Dvacet let práce bulharského národa I.–II.*, Hradec Králové, 1909–1910; V. Todorov: *Úvod do bulharistiky. Průvodce po dějinách česko-bulharských vztahů*, Praha, 1991; J. Tomeš: *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, II. část, 2. vydání, Evropský literární klub, Praha, 1999; K. Tošev: *Čeští lékaři v Bulharsku v době balkánských válek (1912–1913)*, Praha, 1984; Z. Urban: *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha, 1957. Výše uvedený seznam si neklade nároky na úplnost. Zájemcům o hlubší studium vývoje česko-bulharských vztahů lze vřele doporučit zejména bulharsky psanou literaturu, která vznikla v posledních dvaceti letech a která se pokusila analyzovat podíl české inteligence na obnově bulharské země po jejím osvobození od turecké nadvlády. Viz např. В. Тодоров, Я. Бъчваров: *Чехи в България – История и типология на една цивилизаторска роля*. Част първа, втора, трета, Homo Bohemicus, София [V. Todorov, Ja. Băčvarov: *Češi v Bulharsku – Historie a typologie jedné civilizační role*. První, druhá, třetí část, Homo Bohemicus, Sofie], Nr. 3/1995, 3/1996, 3/1998.